

obdarena zemlja čija je historija tako tmurna. Žuborenje vodoskoka koji nas na povratku dočeka rastjera ovakove misli i mi ostavljamo zbirke razmišljajući, kako je moglo par marljivih ljudi za razmjerno veoma kratko vrijeme sve ovo prikupiti i obraditi.

Poslije osnivanja nove naše države Jugoslavije, a po općoj stagnaciji i muzeju su došli teži dani; jer poratno vrijeme malo daje za kulturne institucije u svoj Evropi pa tako i kod nas. Ostalo je vrsnih sila, a pridošle su nove i marljive, ali su im ruke sputane, jer nemaju sredstava da zbirke umnažaju i svoje studije objavljuju.

Malo koja zbirka se nije obogatila važnim objektima iza rata, a i Glasnik donosi razmjerno lijepo rezultate sadašnjih izučavanja. Sve je to daleko od one visine, do koje bi se rad u Muzeju po sadašnjim njegovim nau-

čenjacima razvio u povoljnijim prilikama. Muzej je dao svijetu učenjaka svjetskoga glasa. Tu se geolog Katzer koji je i svoje kosti ostavio u zemlji koju je volio i sa ljubavlju izučavao. Tu su još bili u naponu snage i rada dr. Čiro Truhelka, sada sveučilišni profesor u Skoplju, i Karl Patsch, sada sveučilišni profesor u Beču. Tu je djelovao dr. Vladimir Čorović, sada sveučilišni profesor u Beogradu, i drugi.

I pisac ovih redaka je par godina iza rata radio u ovoj instituciji, pa se i danas divi ljudima koji ostadoše i nadalje u tom muzeju, da u najtežim materijalnim prilikama nastave rad svoj ili svojih predšasnika, pa je opravdana nada, da će taj muzej procvasti novim sjajem, čim se prilike za kulturni rad poboljšaju.

Dr. Jozo Petrović.

SARAJEVSKE TEKIJE

Misticizam (arapski tesavvuf) je religiozno-filozofski pravac. Pristaše ove struje tvrde, da je nemoguće spoznati Boga putem znanosti i vjere, nego jedino čuvstvovanjem i čežnjom za njim. Priroda, koja čovjeka okružuje, a i sam čovjek, odraz je božanskog bića; promatrajući svijet i njegove pojave čovjek će doći do čiste spoznaje o božanstvu (marifetullah). Čovjek je kaplja vode, koja konačno mora utonuti u beskrajno more božanstva kao u svoj prazvor. Sve stvari materijalnog svijeta prožete su božanskim duhom i upućuju na Boga.

Da čovječja duša dođe dakle do čiste spoznaje Boga treba pregaziti sve što ima veze sa ovim svijetom i žuriti se putem l j u b a v i (išk ili mehabetullah) prazvoru vasiona, da se konačno utopi u njemu.

Pristaša ovog pravca (arapski sūfi — od sufun = vuna, nazvani po vunenom plaštu što su ga nosili) ne mari za boli i užitke ovoga svijeta. On ne poznaje, veli veliki mističarski pisac Dželaluddin-Rūmi, brige ni misli, koristi ni štete. Za njega je ovaj svijet samo prividan, a jedini Bog u istinu postoji. Po svijetu čuveni perzijski mističarski pjesnik Hafiz veli:

»Vino, draga, krčmarica — sve je to On (Bog). Ideal, piće i ljepota samo su izlike na tom putu.«

Jedina je ljubav u stanju čovjeka osloboditi materijalnih okova i stalnim putem ga dovesti do sjedinjenja s božanstvom. Taj put mistici nazivaju tarika, a duhovni napredak na ovom putu razdijeljen je na mnogo stepena. Čovjek, koji se uputi ovim pravcem (zovu ga murid = koji teži ili perz. derviš) napreduje po uputi svoga starješine (šejha) i slijepo mu se pokorava.

Neograničena odanost i slijepa pokornost prema Bogu i starješini uopće je karakterna crta ovih ljudi. Starješina zadaje novaku i duhovne vježbe (ziker — spominjati Boga), koje ovaj stalno obavlja. Ove se vježbe mogu vršiti pojedinačno, a i u zajednici pod vodstvom starješine. Za zajedničku molitvu derviša određena kuća zove se tekija.

Misticizam, koji je mnogu misao crpio iz novoplatonizma i budizma ostavio je duboke tragove u duševnom životu islamskih naroda, i u svim istočnim literaturama je dao mnoge svoje zastupnike. Turska i arapska književnost vrvi znamenitim piscima ovoga pravca, a Perzijanci Hafiz, Sadija, Hajjâm i drugi mistični su pjesnici poznati svima kulturnim narodima.

No misticizam nije ostao samo svojina književnika. On je imao veliki utjecaj na način mišljenja pa i na privatni život islamskog svijeta svih zemalja. Pretjerani fatalizam kod muslimana, potpuno nepoznat ortodoksnom Islamu, čedo je misticizma, koji je svoje žile pružio po svim krajevima islamskog svijeta. Njegovi pristaše podijeljeni u razne redove, koji nose imena svojih osnivača i razlikuju se samo u formama molitve, razasuti su svuda, a njihove tekije su živi svjedoci njihovih nastojanja.

Odmah iza dolaska Turaka pojavio se i u onim krajevima tekije, i za vrijeme osmanlijske uprave nije bilo u Bosni većeg naselja bez tekije. U samoj Foči bilo ih je osam. Ja sam o bosansko-hercegovačkim tekijama napisao na magjarskom jeziku posebnu studiju,¹⁾ a ovdje ću prikazati samo one, koje se nalaze u Sarajevu.

¹⁾ Derviskolastorok és szent sírok Bosznában, Budapest 1918.

Kada je glasoviti putopisac Evlija Čelebi u XVII. stoljeću putovao po Bosni bilo je u Sarajevu 48 tekija. Mnoge su od njih u burnoj prošlosti Bosne propale, a neke još i dan-danas postoje.

Isabegova tekija. Od svih sarajevskih tekija najstarija je tekija Isabega Hranušića, fočanskog namjesnika, koja je osnovana još prije Fatihova pohoda na Bosnu. Nalazi se na desnoj obali Miljacke u vrh Sarajeva i pripada derviškom redu »mevlevija«, koji je osnovao čuveni mistik i pisac Dželaluddin-Rûmi.

Derviši ove tekije još i danas drže zajedničke molitve petkom poslije podne. Oni se odmah mole Bogu odjeveni u bijele ogrtače okrećući se poput mjeseca oko sunca. Za to vrijeme starješina glasno recituje hvalespjevu u slavu Boga.

Skender pašina tekija. Skender paša bijaše vojskovođa sultana Mehmeda Fatiha. Sudjelovao je u sultanovom pohodu na Bosnu 1463. god. i sa svojim četama osvojio Prusac u blizini Jajca. Po svršetku rata imenova ga sultan beglerbegom Rumelije, a malo kasnije podijeli mu naslov paše. Četiri puta je bio bosanski namjesnik i najviše je boravio u svome dvorcu Veselaj Straži blizu Prusca. Na lijevoj obali Miljacke u dnu Sarajeva osnova tekiju nakšibendijskog reda,²⁾ koja još i danas čuva osnivačevu uspomenu. Za uzdržavanje ove tekije odredi on porez okolišnog zemljišta, 18 mlinova na Miljacki i 13 na rijeci Koševi, pašnjake pod Bjelašnicom, u rogatičkom kotaru 3 mlina i jedan posjed, u okolici Višegrada jedan mlin i posjed, u visočkom kotaru mlin i posjed itd. Ova je tekija i njezini posjedi tokom stoljeća više puta stradala, ali je usprkos toga do danas sačuvala svoju znamenitost.

Hanikâh.³⁾ Od god. 1521.—1541. bijaše bosanski namjesnik glasoviti Gazi Husrevbeg.⁴⁾ To je čovjek, koji je sav svoj život život posvetio za kulturni napredak bosanskih muslimana. Njegova džamija usred Sarajeva i druge humane ustanove stoje osamljene među zadužbinama balkanskih muslimana. On je pored ostalog osnovao i tekiju, koja je poznata pod imenom Hanikâh i pobrinuo se za uzdržavanje njezinih derviša. U svome testamentu o ovoj tekiji veli sljedeće:

»Spomenuti utemeljač pobrinuo se je i za potrebe Hanikaha i onih 15 ćelija, koje se tamo nalaze i koje je kraj spomenute džamije

²⁾ Osnovao ga je Behaaddin Našibend, turski učenjak iz Buhare, koji je umro 1388. god.

³⁾ Isto što i tekija.

⁴⁾ Monografiju o ovom znamenitom meceni napisao je dr. Ćiro Truhelka u »Glasniku zemaljskog muzeja« 1912. god.

mije sagradio. Sve je on to zakonito utemeljio pa tekiju i stanove sagradio za one sufije, koji su poznati sa svoje istinitosti i nevinosti, koji su pobožni, bogobojažni, koji stupaju stazom dičnoga vjerzakona i slijede djela šejhova i pobožnih ljudi te vrše obveze vjere kao: zajedničku molitvu, post, zikir, čitanje Kurana i koji ugušuju strasti, kako se to dostoji dobrim sufijama i uzor ljudima. Dužnost starješine Hanikaha vršice najbolji i najsavršeniji šejh halvetijskog reda⁵⁾ koji će od gore spomenutih ustanova dobivati 20 dirhema⁶⁾ dnevno, što će mu se isplaćivati u mjesečnim obrocima. Dervišima, koji tamo stanuju pripada dnevnicu od 10 dirhema«.

Hanikah je sazidan preko puta Gazi Husrevbegove džamije. Zgrada je u obliku pačetvorine sa dvorištem u sredini. Sobe za redovnike poredane su jedna do druge i po dvije imaju zajednički hodnik. Lijeva strana od ulaza završuje se salom određenom za zajedničku molitvu derviša (semâhâne). Duž desne strane pačetvorine vodi ispred soba trijem sa stupovima. Ovaki je trijem bio i ispred soba lijevoga krila, ali ga je požar uništio. U svakoj sobi Hanikaha stanuju po dva derviša, hrane se iz Gazi Husrevbegove kuhinje.

Prema oporuci zakladnika šejh ove tekije treba da bude halvetijskog reda. Tako je i bilo sve do polovice XIX. stoljeća. Tada je imenovan poglavarom ove tekije Muhamed Hadžijamaković iz derviških obreda nakšibendija. On je pored derviških obreda u ovoj tekiji počeo držati i predavanja i od tada pa do danas ta je tekija ujedno i škola. Hadžijamaković bio je jedan od glavnih organizatora otpora protiv austrijske okupacije 1878. god., pa ga je zato general Josip Filipović osudio na smrt i zajedno sa ostalim vođama toga pokreta justificirao. Tragična sudbina je ovoga čovjeka silno popularizirana kod sarajevskog stanovništva i njegova je uspomena još i danas vrlo živa. Njegov sin Hadži Ahmed je sada šejh ove tekije.

Hadži Sinan tekija. Među najglasovitije tekije Sarajeva spada zadužbina Hadži Sinanova, koja leži na sutoku Logavine ulice i Sagrdžija na zgodnom i slikovitom brežuljku. Sagradio je Hadži-Sinan, veliki bogataš i otac glasovitog Silahdar Mustafa paše, doglavnika sultana Murata IV. (1623.—1640.). Priča veli, da je Hadži Sinan za gradnju ove tekije bio kupio zemljište na lijevoj obali Miljacke, ali mu na snu neko reče, da tu ne zida tekije, nego da je sagradi na mjestu gdje je danas. Zgrada je solidno i ukusno sagrađena od tesanog

⁵⁾ Ogranak reda »nakšibendi«.

⁶⁾ Srebrni novac.

kamena, pa joj ni brojni požari okolice ne nanesoše znatne štete.

Zakladnik je za uzdržavanje ove ustanove odredio mnoge nepokretnine, koje su tokom vremena potpuno propale. Time je ova institucija osiromašila i danas se tamo i ne drže derviški sastanci.

Ne znamo ko je bio prvi pročelnik ove tekije. Prvi je šejh, o kome nešto znamo, Hasan Kâimi, glasoviti mistički pjesnik. Njegovе su pjesme sabrane u posebni divan (pjesnička zbirka), a uspomena na ovog pobožnjaka još i danas živi kod bosanskih muslimana. Prilikom neke bune (god. 1681.) morao je napustiti Sarajevo i preseliti se u Zvornik, gdje je ostao do smrti (god. 1691.). Tamo je i sahranjen, a njegov grob muslimani još i danas u velikom broju posjećuju.

Iza Hasan-Kâimije postade šejhom Sinanove tekije Mehmed Tokatli, čiji se grob nalazi u tekijском dvorištu. Trećeg poznatog nam šejha ove tekije Hajruddina, koji u drugoj polovici XVIII. stoljeća prilikom nekog požara zaglavi naslijedi Šahir, poznati pobožnjak i ljubimac sarajevskog stanovništva. Njegov grob pod Panjinom kulom još i danas posjećuju pobožni ljudi i pričaju, da na grobu zapaljenu svijeću ni najjači vjetar ne udune.

Iza ovog odličnog pobožnjaka bijahu šejhovi ove tekije: Hasan Dalagija (umro 1855. god.) i zet mu Hadži Salih Cvancika (umro 1874. god.) te konačno sin ovog zadnjega Edhem, koji je umro prije nekoliko godina.

Derviši ove tekije pripadahu redu »kâdiri«, koji nosi ime svoga osnivača Abdul

Kadir Gilânije, glasovitog mističnog pisca, koji je umro 561. god. po Hidžri.⁷⁾

Bistrigina tekija. Godine 1599. rodio se je u Sarajevu na lijevoj obali Miljacke u gradskom predjelu Bistrik Ibrahim Bistrigija. Po svršetku početnih nauka ode u Carigrad na studije i nakon duго godina povratio se u svoje rodno mjesto. On osnova u Bistriku tekiju nakšibendijskog reda, gdje je okupljao dervise na zajedničke obrede i držao predavanja. Kasnije je imenovan sarajevskim muftijom i oba je zvanja savjesno vršio sve do svoje smrti (god. 1664.). Sahranjen je u dvorištu Careve džamije.

O Bistrigiji narod priča mnoga čuda. Tako ga jedamput pozva na objed sarajevski kadija. Šejh odgovori, da će se odazvati pozivu, ali da ne će jesti. Gosti su bili pozvani na objed u kadin vrt na Hridu. Tek što se sabraše, udari žestok pljusak, pa odlučise, da ručaju kod Careve džamije. Kad prispješe tamo, opaziše nekoliko ljudi gdje nose mrtvaca. To bijaše tijelo Bistrigije, koji je nenadano preminuo. Tako se je pobožnjakova riječ ispunila.

Za uzdržavanje ove tekije bila je određena desetina nekih sela u okolici Kreševa i potomci ovog šejha savjesno su vršili svoju dužnost. Zadnji poglavar ove tekije umro je prije 4 godine i od tada je zatvorena.

Osim spomenutih ima Sarajevo još nekoliko tekija, koje međutim nemaju osobite prošlosti i ne zaslužuju naročitoг spomena.

⁷⁾ M. Kalabić, Hadži Sinanova tekija (Glasnik zemaljskog muzeja II. 143. Sarajevo 1890.).

Dr. Šaćir Sikirić.

UGLEDNIJA MUSLIMANSKA KUĆA U SARAJEVU

Musliman je veliki prijatelj prirode, pa zato uvijek izabire mjesto, gdje će graditi kuću, odakle će imati lijep vidik, pa ma to bilo i na teže pristupačnom mjestu. Lijepo je pogledati one male kućice naših siromašnijih muslimana, kako se veru i nižu amfiteatralno jedna povrh druge po vrletnim obroncima okolišnih brda (sl. 1.)

Kuće su uvijek tako građene, da jedna drugoj ne zaklanja vidik. Pa i gdje ne dopuštaju mjesne prilike, zna se naš svijet snaći, ma to bilo i u najtješnijim ulicama. Tu se lice kuće po mogućnosti okrene na ulicu i obično jedna veća soba u prvom katu iznese se malo na sokak, da ženskinje može gledati na ulicu (sl. 2.).

Nadalje ne voli musliman tjeskobe (srkleta), već hoće da je svuda rahat (udobno) i da mu je prostrano i lijepo, jer on više sprovodi život u kući i familiji nego izvan kuće. Toga radi stara se mnogo, kako će

što bolje unutrašnji dio svoga doma ukraštiti i opremiti.

Po vjerskim je propisima isključena muslimanska žena iz javnosti, pa se kod gradnje kuće mora naročito to uzeti u obzir. Zato ima gotovo u svakoj boljoj kući posebni odjel za žene »haremluk«, a posebni »selamluk« za muškarce, svaka zgrada zase u posebnoj prostranoj, oblukom kamenom pokaldrmljenoj avliji, postavljene visokim zidom (sl. 3.)

Oko cijele kuće podignut je visok zid, a gdje je potrebno, udari se po zidu još i kalkan (štit) od dasaka, da se tako spriječi svaki pogled nepozvanom oku. Posebna »sokačna« vrata vode iz ženske avlije, a »muška« vrata iz muške avlije na sokak. Kroz srednja vrata prolazi se iz jedne avlije u drugu, a kroz »konšipke« (vrata na jedno krilo) izlazi se u bašču ili u komšijsku avliju. Kraj uličnih, a i